

Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerinde Ortak Çıkarlar-Çiğdem Üstün

Türkiye-AB ilişkileri 1999 yılında adaylık statüsünün ilan edilmesi ve 2005 yılında müzakerelerin başlaması ile tam üyelik çerçevesinde ilerleyen bir döneme girmişken, Güney Kıbrıs'ın adayı temsilen AB'ye üye olması ile başlayan duraklama dönemini 2010'lu yıllarda gerileme dönemi takip etmiştir. 2016 Göç Mutabakatı sonrasında ise ilişkilerin karakteri daha ziyade "perakendeci" olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu perakendeci yaklaşımda ise ön plana çıkan politika alanları göç, ekonomi, enerji ve güvenlik başlıkları altında ele alınmaktadır. Arap ayaklanmaları sonrası güneyden kuzeye artarak 2015 yılında en üst seviyeye ulaşan göç AB'nin de Türkiye'nin de gündemlerinin en başında yer almaktadır.

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhaki ile başlayan agresif tutumu 2022 yılında Ukrayna'ya saldırısı ile devam etmiş, uluslararası liberal düzeni ve Avrupa ülkelerinin toprak bütünlüğünü tehdit ederek güvenlik ve jeostratejik endişelerin Avrupa içinde deönemini artırmasına sebep olmuştur. Ukrayna Savaşı ile hızlanan alternatif enerji kaynakları arayışları ve Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen'in altını çizdiği jeostratejik Avrupa fikri bu 4 ana başlığın AB'nin geleceğinin temelini oluşturduğunu açık ve net bir şekilde göstermektedir.

Göç konusu 1990'lardan beri AB'nin gündeminde olmakla beraber 2010'larda Arap ayaklanmaları ile gündemde en tepeye çıkmış, AB'nin bir ortak politika ve sistemde karar kılamaması ile de hem AB içinde huzursuzluk sebebi olmuş hem de AB dışında AB'nin güvenilir bir aktör olmasının önünü tıkamıştır. Kendi içinde bir kota sistemine de karar veremeyen AB, göç konusunu bir yandan güvenlikleştirirken bir yandan dışsallaştırmıştır. Türkiye ile yaptığı mutabakatlara benzer mutabakat ve anlaşmaları Libya ve Tunus ile de yapmaya çalışmıştır. Libya ile yapılması teklif edilen anlaşma, ülkedeki siyasi ve askeri boşluktan yararlanacak olan insan kaçakçıları da göz önünde bulundurularak insan hakları örgütleri tarafından çok sert ve haklı olarak eleştirilmiştir. Tunus ile Temmuz 2023'te yapılan mutabakat ile ekonomik ilişkilerin yanı sıra yeşil enerjiye geçiş, insanlar arası ilişkilerin artırılması ve göç ve hareketlilik alt başlıklarında [1 milyar Avro'dan daha fazla hibe ve yardıma karar verilmişti](#). Ekim 2023'te Tunus AB'yi vaat ettiği fonları alıkoymakla suçlayarak [60 milyon Avro'yu Brüksel'e geri göndermiştir](#). Türkiye ise göçmen sayısının artmasıyla içeride ekonomik, sosyal ve siyasi birçok sorunla baş etmesi gerekmesine rağmen AB'nin mutabakat sağlayabildiği en güvenilir ortak olduğunu kanıtlamıştır.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde bir diğer ortak mesele ise iktisadi ilişkilerdir. 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği o günden bugüne çokça tartışılmıştır ve yıllar içinde ise iktisadi değişimlere ayak uyduramayan ihtiyaçları karşılamayan bir hale gelmiştir. Gümrük Birliği'nin modernizasyonu sadece değişen Türkiye ekonomisi çerçevesinde değil AB'nin son yıllarda altını sıkça çizdiği yeşil dönüşüme de cevap vermek amacıyla güncellenmeye muhtaçtır. Dijitalleşme ve yeşil dönüşüm politikalarının Gümrük Birliği'ne yansımalarına ve Birliğe dahil olan iktisadi faaliyetlerin çeşitlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede hizmetler, tarım ürünleri gibi sektörlerin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi ve malların

serbest ticaretinin her boyutuyla uygulanması [modernizasyon içinde konuşulan başlıklardandır](#). Ayrıca, Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin Türkiye'nin AB'nin üyesi olmamasından kaynaklanan asimetrik ilişki modelindeki sorunları gidermek bakımından da gerekli olduğu unutulmamalıdır. 2015 yılında yayınlanan Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ile ilgili raporda işaret edilen alanlardan kamu alımları ise [Türkiye'de yolsuzluğun önlenmesi, kurumsallaşmanın güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması için büyük önem arz etmektedir](#). COVID-19 ile beraber hayatımıza daha fazla girmiş olan e-ticaret faaliyetlerinin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi ise özellikle start-up şirketlerin Gümrük Birliği'nden en üst düzeyde yararlanabilmesi için çok gereklidir.

Yeşil dönüşüm Türkiye'nin ticari ilişkilerinin yanı sıra enerji başlığı altında da AB ile ilişkilerinde ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede uzun dönemde yatırım ve planlama gerektiren, hidrojenin üretildiği yerden endüstriyel ve evsel tüketiciler de dahil olmak üzere ihtiyaç duyulan yerlere taşınmasını hedefleyen proje Almanya'da ön plana çıkmaktayken, [hidrojen güç enerji santralleri kurarak rüzgar veya güneş enerjisi ile üretilemeyen elektriğin üretiminde Almanya - Türkiye ilişkileri ön plana çıkmaktadır](#). Rusya'nın Ukrayna Savaşı ile enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi hem coğrafi olarak hem de kaynak olarak Türkiye'nin de AB'nin de en önem verdiği konular arasındadır. [Türkiye'nin 2035 planları arasında güneş ve rüzgarın enerji üretimindeki oranını 52,9 GW ve 29,6 GW'a kadar çıkartmak vardır](#). Yapılan çalışmalar yenilenebilir enerjiden yeşil hidrojen üretiminin [Türkiye'nin son kullanıcı sektörlerinin dönüşümüne önemli bir katkı sağlayabileceğini göstermektedir](#).

Sürdürülebilirlik çerçevesindeki çalışmalar ekonomi ve enerji politikaları altında ele alınırken, bir yandan da iklim değişikliği ile mücadele kapsamında aslında göç konusunu da yakından ilgilendirmektedir. AB yeşil dönüşüm ile sadece kendi dönüşümünü değil aynı zamanda ticari ilişkileri olan her ülkeyi dönüşüme teşvik etmeye çalışmaktadır. İklim değişikliği ile özellikle güney ülkelerinden kuzey ülkelerine artacak göç dalgaları bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Artan sıcaklıklar, kuraklık bir yandan, kasırgalar, seller ve fırtınalar öbür yandan dünya üzerinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerinde yaşayan insanları tehdit etmektedirler. [IOM'nin tahminlerine göre 2050 yılına kadar iklim değişikliği sebebiyle 216 milyona varan sayıda insanın göç etmesi](#)

[beklenmektedir](#). En çok etkilenecek ülkeler arasında [Afganistan, Suriye, Çad, Hindistan ve Pakistan bulunmaktadır](#). Bu bölgelerden gelecek olan göç dalgalarında da Türkiye hem transit ülke hem de hedef ülke olmaya devam edecektir.

Bu üç ana politika başlığına ek olarak ama bu başlıklardan ayrı düşünülmemeyecek olan güvenlik politikaları alanı da Türkiye ve AB'nin ortak bir çıkarda buluşabileceği bir alan olarak görülebilir. Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren güvenlik eksenli olarak sürdürülmüş, Soğuk Savaş süresince NATO çerçevesinde ele alınan güvenlik politikaları Soğuk Savaş'ın bitmesi ile çeşitlenerek devam etmiştir. AB'nin 2000'li yıllardan itibaren Birlik çatısı altında oluşturmaya çalıştığı güvenlik şemsiyesi ile yakından ilgilenen Türkiye yakın zamanda ortaya konan PESCO projelerine de ilgisini göstermiştir. Hollanda'nın proje yürütücüsü olduğu askeri hareketlilik projesine katılım isteğini belirtmiştir. Fakat PESCO projelerine katılımda proje ortaklarının onayı kadar Konsey'den de oybirliği ile onay çıkması gerekliliği Türkiye'nin projelere katılımını zorlaştırmaktadır. Bu çerçevede siyasi zorlukların aşılması için [BREXIT ile AB'den çıkan İngiltere ile Türkiye arasında güçlendirilecek bir işbirliği modeli düşünülebilecek politika önerilerinden biridir](#). Fakat bu alanda ortak paydada buluşulması Türkiye'nin Batı güvenlik şemsiyesi içindeki güvenilir müttefik rolüne geri dönmesi ve NATO dışı güvenlik yapılarındaki arayışlarına son vermesi ile mümkün olabilecektir.

Sözü edilen tüm bu alanlarda Türkiye ve AB'nin ortak çıkarlarda buluşması değişen ve gelişen iktisadi, siyasi ve jeostratejik sebeplerle her iki taraf için de gereklidir. Türkiye'nin AB adaylığı ve üyeliği penceresi dışında dahi aynı coğrafyada, aynı sorunlar ve sınamalarla karşı karşıya gelen bu iki aktörün bir arada çalışması tüm taraflara fayda sağlayacaktır. Velakin, bu alanlarda yaratılacak olan ortaklıkların perakendeci bir yaklaşımla ele alınması insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi normların hem AB-Türkiye ilişkilerinde hem de AB komşuluk politikasını kapsayan bölgelerde geçerli akçe olmasının önünü tıkayacaktır. Özellikle AB içinde ve dışında evrensel normlardan giderek uzaklaşan, popülist, ırkçı ve aşırı uçlardaki siyasi eğilimlerin arttığı bu dönemde AB ve Türkiye'nin normlar çerçevesinde kurumsallaşmış ve temelleri sağlam atılan bir işbirliği modeline sahip olması esasen hem her iki aktörün hem

bölge ülkelerinin ortak çıkarına olacakken, devletler düzeyinde çok taraflı ilişkilerden ziyade iki taraflı pragmatist ve çıkar odaklı hareket etmek aktörler tarafından daha çok tercih edilen bir durum haline gelmiştir.

Prof. Dr. Çiğdem Üstün, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Prof. Dr. Çiğdem Üstün, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olduktan sonra University of East Anglia'da Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Çalışmaları alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Doktorasını University of Limerick, İrlanda'da Avrupa Birliği ve Türkiye güvenlik kültürleri üzerine tamamlamıştır. Avrupa Birliği alanında doçent olan Üstün, İstanbul'da Nişantaşı Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Araştırma alanları olan AB-Türkiye ilişkileri, AB ve Türkiye komşuluk politikaları üzerine ulusal ve uluslararası yayınevleri tarafından basılmış kitap ve makaleleri bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Çiğdem Üstün, "Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerinde Ortak Çıkarlar" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 8 Kasım 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/11/08/cu-7/>

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, *Panorama* Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.